

УДК 811.111'243:81'271

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ТЕКСТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Кіш-Вайда Ганна Михайлівна

Леган Вікторія Петрівна

м.Ужгород

Для повного уявлення про особливості іншомовної текстової діяльності необхідне використання принципів системного підходу, створення структурно-функціональної моделі іншомовної текстової діяльності. Існують значні психологічні відмінності між особливостями функціонування текстової діяльності рідною й іноземною мовами. Науковці в своїх дослідженнях наголошують, що при іншомовній текстовій діяльності, на відміну від текстової діяльності рідною мовою, значно збільшується навантаження на кожен структурний блок.

Ключові слова: текстова діяльність, іншомовна текстова діяльність, структурно-функціональна модель іншомовної текстової діяльності.

Однією з важливих рис сучасного періоду розвитку суспільства в Україні є її інтеграція до світової інформаційної системи. Процеси європейської інтеграції зробили іншомовну підготовку студентів різних спеціальностей одним із найголовніших компонентів вищої освіти, одним з основних механізмів реалізації інтеграційних процесів, мобільності студентів, науковців та фахівців. Одним із провідних принципів сучасного процесу навчання є гуманізація освіти, націлена на всебічний розвиток особистості студента засобами певного навчального предмету, формування творчої особистості, становленні її індивідуальності, що виявляється неможливим без значної індивідуалізації самого процесу навчання.

У процесі навчання іноземної мови феномен особистісно-орієнтованої освіти реалізується в межах концепції комплексної індивідуалізації, розробленої С.Ю. Ніколаєвою, що базується на всебічному врахуванні та цілеспрямованому розвитку важливих для успішного оволодіння іншомовним мовленням індивідуально-психологічних особливостей особистостей, цілеспрямованій дії на стимулювання відповідних мотивів навчання, безперервному розвитку пізнавальних процесів та постійному вдосконаленню мовленнєвих навичок і вмінь, що набуваються і згодом організуються в індивідуальний стиль оволодіння іншомовним мовленням [4]. Таке управління індивідуальною навчальною діяльністю, спрямоване на оволодіння іншомовною діяльністю, здійснюється за допомогою певних видів індивідуалізації (мотивуючої, регулюючої, розвиваючої та формуючої) та адекватних способів і засобів організації навчального процесу.

Значне підвищення рівня інформаційної насиченості ряду видів людської діяльності зумовлює в сучасній педагогіці підхід до питань текстової діяльності як до актуального предмету дослідження. Саме в процесі породження й інтерпретації текстів здійснюється обмін знаннями і досвідом, умінь та навичками, емоціями, цінностями, ідеалами і нормами.

Текстова діяльність досліджувалась у різних аспектах:

- у зв'язку з аналізом особливостей і видів мовленнєвої діяльності (О.О.Гокунь, М.І.Жинкін [2], І.О.Зимня [3; 4], О.О.Леонтьєв, Н.Ф.Шевченко та ін.),
- у контексті знакової діяльності (П.К.Анохін, Т.М.Дрідзе, О.Р.Лурія та ін.),
- у контексті учбової діяльності школярів і студентів (Б.В. Бєляєв, В.В. Рєпкін, Т.Б. Хомуленко та ін.),
- із точки зору визначення психологічних характеристик тексту та вмінь працювати з ним (Л.І.Апатова, А.Е.Венделанд, Л.П.Доблаєв, О.І.Новиков, Г.Д.Чистякова та ін.),
- у зв'язку з формуванням мнемічних операцій (Р.Аткінсон, Д.І.Блюменау, В.Я.Ляудіс, О.Я.Мікк та ін.),
- у контексті психології читання (О.І.Боговарова, З.І.Кличникова, Н.В.Чепелева та ін.) тощо [1].

Текстова діяльність у цілому реалізується за обов'язкової участі процесів пам'яті на всіх етапах її здійснення.

Іншомовна текстова діяльність передбачає збільшення навантаження на її мнемічний блок. Але ця теоретична позиція не була досконально досліджена, що в свою чергу не дало можливості її повною мірою застосувати на практиці.

Текстова діяльність рідною та текстова діяльність іноземною мовами мають спільні та відмінні риси. Особливості іншомовної текстової діяльності вимагають окремого експериментального дослідження з урахуванням надбань як педагогів, так і психологів та філологів у сфері вивчення проблем мовленнєвої діяльності, текстової діяльності, мнемічної діяльності й іншомовних здібностей. Практика навчання іноземних мов та іноземними мовами, відсутність чітких психолого-педагогічних критеріїв діагностики сформованості іншомовної текстової діяльності, потреба в створенні та розробці програм, у тому числі комп'ютерних, які б сприяли ефективному становленню іншомовної текстової діяльності, роблять особливо значущим прикладний аспект вивчення даної проблеми [4].

Актуальність і недостатня розробленість теоретичних і практичних аспектів досліджуваної проблеми зумовили вибір теми нашого дослідження.

Метою дослідження є виявлення особливостей іншомовної текстової діяльності.

Відповідно до мети, нами були поставлені такі завдання дослідження:

- провести теоретичний аналіз стану розробки проблеми іншомовної текстової діяльності людини в фаховій педагогічній літературі;
- систематизувати деякі наукові доробки фахівців в плані побудови структурно-функціональної моделі іншомовної текстової діяльності.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічних і психолінгвістичних досліджень структури текстової діяльності та особливостей її функціонування в умовах роботи з іншомовною інформацією містить огляд загальнотеоретичних і практичних підходів до вивчення проблеми текстової діяльності. Останнім часом в психолінгвістичних і психолого-педагогічних дослідженнях спеціалісти застосовують поняття текстової діяльності як таке, що визначає інтелектуальну активність, спрямовану на створення, перетворення та відтворення текстів як складних знаків, що мають формальну і змістову структуру (Л.П.Доблаєв, Т.М.Дрідзе, М.І.Жинкін [2], І.О.Зимня [3; 4] та ін.). Текст у даному разі виступає як продукт особливого роду інтелектуальної активності індивіда, спрямованої на організацію смислової інформації для спілкування. Структура текстової діяльності, таким чином, експліціюється в змістово-смислової структурі тексту як цілісній одиниці спілкування (незалежно від того, усний це текст або письмовий і з якою сферою соціальної комунікації він пов'язаний).

Дослідники, вивчаючи види мовленнєвої діяльності, скоріше побічно, ніж прямо, застосовують поняття текстової діяльності, хоча розрізнення понять мовленнєвої діяльності і діяльності з трансформації і створення текстів можна виявити в роботах Н.І.Жинкіна [2], В.Я.Ляудіс, А.А.Леонтьєва [7; 8; 9], та ін.

Підсумком такої наукової суперечливості у використанні поняття текстової діяльності, але ж відсутності виділення терміна, стало дослідження Т.М.Дрідзе, присвячене науковому обґрунтуванню введення в педагогічну фахову літературу поняття «текстової діяльності». Особлива роль текстової діяльності, на її думку, полягає в тому, що вона не тільки супроводжує всі інші

види діяльності людини, але ж є і самостійно мотивованою та цілеспрямованою предметною діяльністю [2].

Врахування природи текстової діяльності дає можливість відзначити її специфічність, нетотожність мовленнєвій діяльності. Отже, текстова діяльність заслуговує на окреме дослідження особливостей її функціонування й умов ефективного формування. Якщо в роботах С.П.Бочарової, В.Я.Ляудіс, Г.А.Смирнова, Т.Б.Хомуленко вивчався вплив сформованості текстових умінь на розвиток пам'яті, то предметом наукового пошуку О.О.Євдокімової була зворотна залежність, а саме – роль мнемічних структур в ефективності здійснення текстової діяльності. І справді, пам'ять включена в цілісну текстову діяльність і взаємодіє з усіма її компонентами [1]. Нам імponує такий підхід до вивчення проблем, та викликає у нас професійний інтерес.

Якщо проблеми текстової діяльності в тому чи іншому аспекті розглядалися рядом авторів, то проблеми іншомовної текстової діяльності практично не були предметом досліджень педагогів. Для повного уявлення про особливості іншомовної текстової діяльності необхідне використання принципів системного підходу, створення структурно-функціональної моделі іншомовної текстової діяльності. Такою проблемою займалися С.П.Бочарова, І.В.Головнюва, Т.Б.Хомуленко. Проте запропоновані в роботах цих авторів структурно-функціональні моделі діяльності створювалися (для оператора, для школярів) з урахуванням користування рідною мовою, а не іноземною. Але існують значні психологічні відмінності між особливостями функціонування текстової діяльності рідною й іноземною мовами.

О.О.Євдокімова в своїх дослідженнях наголошує, що при іншомовній текстовій діяльності, на відміну від текстової діяльності рідною мовою, значно збільшується навантаження на кожен структурний блок [10]. Успішність формування іншомовної текстової діяльності, таким чином, виявляється можливою тільки через ускладнення (збільшення інтенсивності) зв'язків усіх функціональних блоків із мнемічним блоком. Спроба застосувати запропоновану Т.Б.Хомуленко структурно-функціональну модель текстової діяльності рідною мовою до роботи з іншомовним текстом виявила значні психологічні відмінності.

Виходячи з моделі, яку запропонувала О.О.Євдокімова, перший етап текстової діяльності, відображений у сенсорному блоці, припускає первинну фіксацію текстової інформації [11]. У тому разі, якщо така є іншомовною, цей етап роботи з текстом виявляється більш складним і тривалим через те, що первинна фіксація текстової інформації відбувається не тільки в результаті співвіднесення з текстовими еталонами довгострокової пам'яті, але й у результаті перекладу змісту іншомовної інформації. У такій ситуації успішність і адекватність фільтрації і первинного добору текстової інформації виявляється в залежності від ефективності її первинної фіксації. Таким чином, можна зробити висновок, що вже на стадії сенсорного блоку іншомовна текстова діяльність виявляється більш складною і більш залежною від змісту і функціонування мнемічного й інтелектуального блоків.

Стосовно мнемічного блоку, який включає довгострокову і короткочасну пам'ять, то його зміст у разі іншомовної текстової діяльності ускладнюється такими компонентами:

а) довгострокова пам'ять – додається іншомовний понятійно-категоріальний апарат, мотиви і цілі іншомовної текстової діяльності, норми іноземної мови і способи вираження заданого змісту;

б) короткочасна оперативна пам'ять – змінюється така її функція, як збереження текстової інформації, необхідної для переносу в довгострокову пам'ять, з урахуванням ефективності реалізації механізмів перекладу іншомовної інформації на рідну мову. Змінюється така функція, як співвіднесення ознак тексту з цілями й установками з довгострокової пам'яті, тому що зміст цих цілей і установок текстової діяльності змінено шляхом розширення.

До функцій інтелектуального блоку додається функція

співвіднесення категоріального апарату суб'єкта (що міститься в довгостроковій пам'яті) з категоріальним апаратом тексту. Ускладнюється функція смислового декодування. З'являється функція розширення, диференціації й уточнення іншомовного понятійно-категоріального апарату. Представлено функцію аналізу форми вираження думки іноземною мовою і співвіднесення його результатів із формами, закріпленими в довгостроковій пам'яті.

Мовленнєво-моторний блок, що складає заключну стадію іншомовної текстової діяльності, передбачає мовне оформлення і різні варіанти фіксації текстового матеріалу. У разі іншомовної текстової діяльності, на відміну від такої рідною мовою, цей блок обов'язково має включати повторний переклад інформації (первинний переклад здійснюється на першій стадії). І, нарешті, зворотний зв'язок, як завершальний момент в іншомовній текстовій діяльності, безпосередньо виконує рефлексивні функції, тобто функції співвіднесення, зіставлення отриманого результату діяльності з образом передбачуваного [2].

Рівень розвитку іншомовної текстової діяльності людини доцільно оцінювати за таким комплексом показників: повнота і логічність відтворення текстового матеріалу при довільному запам'ятовуванні; адекватність, повнота і надлишковість відтворення текстового матеріалу з установкою на стисле відтворення; динаміка показників відтвореного відтворення текстової інформації порівняно з безпосереднім відтворенням; здатність людини до відновлення логічної структури деформованого тексту; рівень розвитку умінь складати план тексту; рівень розвитку умінь створювати тексти різних типів; здатність коментувати текст.

Урахування вищезазначених міркувань, присвячених аналізу педагогічних досліджень особливостей діяльності з прийому та переробки іншомовної текстової інформації, дало можливість запропонувати робоче визначення іншомовної текстової діяльності. У дослідженні О.О.Євдокімової під іншомовною текстовою діяльністю розуміють інтелектуальну діяльність, метою якої є створення, відтворення, перетворення чи інтерпретація іншомовного тексту [10]. Відмінною рисою функціонування іншомовної текстової діяльності є особливе значення, якого набуває пам'ять у реалізації всіх її етапів.

Виходячи з особливостей функціонування текстової діяльності взагалі і текстової діяльності нерідною мовою зокрема, можна констатувати значну роль і істотний вплив пам'яті на ефективність її здійснення. Роль пам'яті в реалізації іншомовної текстової діяльності виявляється як на початкових, так і на завершальних її стадіях. Наприклад, фіксація і фільтрація текстової інформації здійснюються за участю мнемічної функції, з одного боку, з другого боку, досконале їх виконання сприяє подальшому міцному закріпленню текстової інформації в пам'яті та ефективному її відтворенню; зворотний зв'язок, як завершальний момент у будь-якій діяльності, реалізується виключно завдяки співвіднесенню цілей текстової діяльності, що містяться в довгостроковій пам'яті, критеріїв необхідних ознак тексту, що містяться в короткочасній оперативній пам'яті, з результатами текстової діяльності. Отже, така роль пам'яті обов'язково повинна враховуватися в процесі формування іншомовної текстової діяльності.

Вимоги подальшого вдосконалювання навчального процесу, посилення розвивального впливу освіти відповідно до нових завдань сучасності обумовлюють появу ряду наукових проблем щодо пошуку ефективних шляхів формування іншомовної текстової діяльності [3]. Текстова діяльність рідною та текстова діяльність іноземною мовами мають спільні та відмінні риси. Для повного уявлення про особливості іншомовної текстової діяльності необхідне використання принципів системного підходу, створення структурно-функціональної моделі іншомовної текстової діяльності. Роль пам'яті в реалізації іншомовної текстової діяльності виявляється як на початкових, так і на завершальних її стадіях.

Література і джерела

1. Елизарова Г.В. Формирование поликультурной личности как требование новой глобальной ситуации: Языковое образование в вузе: Методическое пособие для преподавателей высшей школы, аспирантов и студентов / Г.В.Елизарова, Л.П.Халяпина. – СПб.: КАРО, 2005. – С.8-20
2. Жинкин Н.И. Речь как проводник информации / Н.И.Жинкин. – М.: Наука, 1982. – 159 с.
3. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1978. – 159с.
4. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 220 с.
5. Коростелев В.С. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре / В.С.Коростелев, Е.И.Пассов // Иностранные языки в школе. - 1988. - № 2. -С.40-45
6. Леонтьев А.А. Внеязыковая обусловленность речевого акта и некоторые вопросы обучения иностранному языку / А.А.Леонтьев // Иностр. языки в школе. - 1968. - №2. - С.29-35
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 304 с.
8. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики / А.А.Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 287 с.
9. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность / А.А.Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
10. Євдокімова О.О. Текстова діяльність в її співвідношенні з мовленнєвою діяльністю / О.О.Євдокімова // Вісник ХДПУ ім. Г.С.Сковороди: Психологія. - №13. - 2000. - Вип.4. - С.59-63
11. Євдокімова О.О. Текстова діяльність та аспекти її дослідження/ О.О.Євдокімова // Наукові записки Харківського військового університету: Соціальна філософія, педагогіка, психологія. - 2001. - Вип. IX. - С.199-203

Актуальность материала изложенного в статье обусловлена феноменом иноязычной текстовой деятельности который практически не был предметом исследований педагогов. Чтобы иметь полное представление об особенностях иноязычной текстовой деятельности, необходимо использовать принципы системного подхода, необходимо создание структурно-функциональной модели иноязычной текстовой деятельности. Ученые в своих исследованиях акцентируют внимание на том, что, при иноязычной текстовой деятельности, в отличие от текстовой деятельности на родном языке, значительно увеличивается нагрузка на каждый структурный блок.

Ключевые слова: текстовая деятельность, иноязычная текстовая деятельность, структурно-функциональная модель иноязычной текстовой деятельности.

The relevance of the material stated in the article is urgent due to the phenomenon of foreign language textual activity that has not been the subject of the research studies. To have a full understanding of the peculiarities of foreign-language textual activity, it is necessary to use the principles of a system approach, and to create a structural and functional model of the foreign language textual activity. Scientists focus on the fact that, with foreign language textual activity, as opposed to native language textual activity, the loading on each structural block increases greatly

Key words: textual activity, textual activity of the foreign language, structural and functional model of the foreign language textual activity.